

28

NOVEMBER

2013

SYMPOSIUM

de erfenis van

NAPOLEON

Cultuurcentrum van Beresteyn
Veenkoloniaal Museum Veendam

De erfenis van Napoleon

*De betekenis van de Bataafs-Franse Tijd (1795-1813)
voor de geboorte van het moderne Nederland*

Na de catastrofale Russische veldtocht van 1812, keerde Napoleon uiteindelijk terug met 60.000 man van de 440.000 waarmee hij vertrok. La Grande Armée was een Europees leger, gevormd door soldaten uit onder andere Italië 27.750, Duitsland 151.125, Polen 77.569, Oostenrijk 30.000. 40% van het leger was Frans. Maar ook aan Russische kant deden soldaten mee uit diverse landen van Europa: Fransen (!), Duitsers en Italianen. De oorlog van 1812 was een Europese burgeroorlog waarin landgenoten tegen elkaar streden. Op de dramatische terugtocht uit Moskou speelden Nederlandse pontonniers een cruciale rol in de beruchte oversteek van de Berezina; zij bouwden in de nacht van 25 op 26 november twee nieuwe bruggen over de rivier, omdat de oude brug door de Russen was vernietigd.

Na de Volkerenslag bij Leipzig in oktober 1813, waar Napoleon verpletterend werd verslagen, en de inname van Parijs door Pruisen en Russen in maart 1814, werd Napoleon gedwongen troonsafstand te doen. Hij werd verbannen naar Elba. Al in 1813 was hij veel van zijn veroverde gebieden in Europa kwijtgeraakt, zoals Italië, Nederland en Zwitserland. Hoe is het mogelijk dat Napoleon als een held en geliefde keizer weer werd ingehaald door de Fransen na zijn ballingschap op Elba? In 1815 wist Napoleon met een list het eiland te verlaten en te landen bij Antibes, met 600 man van zijn oude garde, 300 soldaten van Elba en Corsica en 118 cavaleristen zonder paarden. Paarden en ezels werden snel verworven, de mannen kregen viooltjes van het dolenthousiaste publiek en bij Grenoble kwam de klap op de vuurpijl: 700 soldaten die hem de doortocht moesten beletten, sloten zich al juichend: Vive l'Empereur! bij hem aan.

Toen kwam Waterloo, en St. Helena, dat alles is bekend.

Toch was het misschien niet helemaal Napoleons schuld, dat hij verloor op 18 juni 1815 in Waterloo. Het was een zeer slechte zomer, het regende onophoudelijk, het slagveld was een grote zomp, waardoor Napoleons

artillerie vastliep in de modder. Gedurende de 10 uur dat de slag duurde, viel elke seconde meer dan 1 man, dood of gewond. Het slechte weer werd waarschijnlijk veroorzaakt door de vulkaanuitbarsting van de Tambora (Soembawa, Indonesië). **De erfenis van Napoleon** houdt niet alleen herinneringen aan diens catastrofale militaire campagnes in, maar vooral gaat het om zijn nalatenschap als staatsman, als wetgever, als créateur van innovaties op velerlei gebied. Hij is, achteraf gezien, één van de grootste staatslieden van Europa geweest. Enkele aspecten daarvan, die voor Noord Nederland en het aanpalend Ostfriesland van belang zijn geweest, worden in het symposium, gehouden in het kader van de tentoonstelling **De Erfenis Van Napoleon**, behandeld.

Tineke Looijenga, RUG

rijksuniversiteit
 groningen

Naast het symposium is een expositie ingericht in het Veenkoloniaal Museum op het zelfde adres.

In de tentoonstelling wordt Napoleons erfenis aan de hand van de volgende thema's duidelijk gemaakt:

STANDAARDISEREN

•metrieke stelsel (gewicht, lengte, oorsprong meter, vloeistof, temperatuur) •munteenheden •huisnummering en kadaster

IN HET LEGER

•militaire dienstplicht en ontduiking conscriptie •de veldtocht naar Moskou in 1812: getuigenissen van soldaten

•voedsel bewaren •ontwikkeling chirurgie •beleg van Delfzijl

BESTUUR

•bestuurshervormingen •wetgeving en rechtspraak •invoering van het bevolkingsregister •Lodewijk als koning •Willem I als koning

CONTINENTAAL STELSEL

•smokkelpraktijken in Ostfriesland en Noord Nederland •Landbouwontwikkeling

Het Heimatmuseum in Leer behandelt in een gelijktijdige expositie dezelfde thema's, gezien vanuit Duits perspectief.

Programma donderdag 28 november 2013

Dagvoorzitter: José Martin (journalist en tekstschrijver)

10.00 Opening (registratie vanaf 09.30)

10.10-10.30 Jacques Touret (Laboratoire Mineralogie UPMC, Parijs en em. hoogleraar ertskunde, mineralogie en petrologie VU Amsterdam) - Napoleon and the Code Minier

10.30-11.00 Jan Lokin (em. Hoogleraar Romeins Recht aan de RUG en hoogleraar Rechtsgeschiedenis UU) - De Franse invloed op het Nederlands recht; verfrissend of verwoestend?

11.00-11.30 Priv.-Doz. Dr. phil. Helmut Stubbe da Luz (historicus, Universität der Bundeswehr Hamburg) - Ems occidental, Ems oriental, Ems supérieur, Die Ems-Departements in Napoleons Empire

11.30-12.00 Mark Hay (postgraduate at King's College London) - Incorporatie, Destructie, Reorganisatie. De Nederlandse Krijgsmacht tussen Annexatie en Restauratie.

12.00-12.30 Discussie

12.30-13.45 Lunch

Tijdens de lunchpauze kunt u genieten van een optreden in de foyer van het cultuurcentrum

13.45-14.15 Thomas von der Dunk (cultuurhistoricus) - Het Nederlandse koningschap als revolutionaire erfenis van Napoleon.

14.15-14.45 Franz Lenselink (economisch-sociaal historicus) - Delfzijl en het blijvende Franse garnizoen na 1813

14.45-15.00 Discussie

15.00-15.30 Koffie/theepauze

15.30-16.00 Mart van Lieburg (hoogleraar medische geschiedenis Erasmus Universiteit & Universiteit Groningen) - Lancet en scalpel als wapentuig. Over de militaire chirurgie van de Napoleontische oorlogen.

16.30 Opening tentoonstelling door Jacques Touret. Gevolgd door bezoek aan de tentoonstelling in het Veenkoloniaal Museum.

JACQUES TOURET

Napoleon, still a national hero in France

Despite a good part of the population being killed in a country almost continuously in war, Napoleon has never ceased to be extremely popular in France. Until to-day, he remains a recognized model for many French politicians. Having not forgotten the time when the French flag was floating all over Europe, French people are somewhat contradictory: they praise their rebellious spirit, but are also ready to follow a «Savior», as they have repeatedly demonstrated throughout their history. There is no denying that Napoleon was a man of extraordinary charisma, who knew how to organize masterly his own publicity.

The military epos, which ended in disaster, can better be forgotten. But if Napoleon became a tyrant, he was also a great statesman, inspired at the beginning of his career by the ideals of the Revolution. He has defined a number of guidelines still very much alive within French society. Despite all efforts, the French educational system remains the most centralized in the world, and France is the only country where highest education and prestige are to be found in «Grandes Ecoles» not depending from the Ministry of Education: Defense for the Ecole Polytechnique, Industry (now Finances) for the Ecole des Mines.

These two examples illustrate the interest that Napoleon had for mining: coal or iron are basics for developing powerful armies. He intervened directly to send the Ecole des Mines in the Alps in 1801, and to reorganize mines in the island of Elba in 1804.

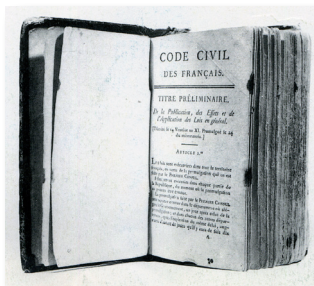
The administrative framework was set in 1810, when the Code Minier and its executive counterpart, the Corps des Mines, were created. Both remained until to-day pillars of the French establishment. One of the first applications happened in 1814, when Napoleon was exiled to the island of Elba. He had still the rank of Emperor, but never got the money promised by the French government. Good or bad, he managed to make the Elba mines profitable enough to support the troops that he needed for his last attempt to return, ending tragically in Waterloo. The Code Minier made fundamental differences between two types of exploitation, according to the nature of the extracted material: mines (coal, iron, later oil) and quarries (carrières) (marbles, granites, construction stones). In the first case, the owner of the ground does not own the underground, with important consequences still noticeable today.

JAN LOKIN

De Franse invloed op het Nederlands recht; verfrissend of verwoestend?

De inval der Fransen in 1795 en met name de creatie van het koninkrijk met Lodewijk Napoleon als onze eerste koning in 1806 hebben niet alleen in staatkundig opzicht een ommekeer teweeggebracht. Ook op het gebied van het recht en de rechtspleging werd grote schoonmaak gehouden. Al in 1798 werd de eerste poging gedaan om een bovengewestelijke codificatie van het recht te maken. Wegens de onwerkelijke doelstellingen die de redactiecommissie zichzelf had gesteld liep die poging op niets uit. Koning Lodewijk pakte de zaak praktischer aan en bracht inderdaad een codificatie tot stand. Zij had echter een kort bestaan want een jaar na haar afkondiging werd Nederland in het Franse keizerrijk ingelijfd en werd ons de Franse Code civil opgelegd. Ook kregen we de Franse rechterlijke organisatie over ons heen waarvan het wettelijk skelet nog tot op de dag van vandaag zichtbaar is. De soms treurige, dikwijls vermakelijke geschiedenis van de ontwikkeling naar de rechtseenheid komt in de voordracht aan de orde. Aan het eind wordt ingegaan op de al even treurige en vermakelijke pogingen van koning Willem I om weer van de Code civil af te komen.

HELMUT STUBBE DA LUZ

Ems occidental, Ems oriental, Ems supérieur. Die Ems Departements in Napoleons Empire

1810 wurde Napoleons Empire um zwei neue Generalgouvernements erweitert (zusätzlich zu denen in Italien) - um das Generalgouvernement der Holländischen Departements und das Generalgouvernement der Hanseatischen Departements.

Die Departements Westems (Hauptort Groningen) und Ostems (Hauptort Aurich) gehörten zu den Holländischen, das Departement Oberems (Osnabrück) zu den Hanseatischen Departements, Ostems zählte aber zum Amtsbereich des Kaiserlichen Gerichtshofs in Hamburg.

In diesem Grenzbereich bieten sich ein paar vergleichende Betrachtungen an, beispielsweise: aus welchen Motiven heraus wurde die eine Annexion vollzogen, aus welchen Gründen die andere? War die Assimilationspolitik in den Holländischen Departements intensiver als in den Hanseatischen? Welche Rolle spielten Handel, Infrastrukturmaßnahmen, Kriegsvorbereitungen auf der einen und der anderen Seite? Auf welche Weise gingen die Departements 1813/14 dem Empire wieder verloren?

MARK EDWARD HAY

Incorporatie, Destructie, Reorganisatie. De Nederlandse Krijgsmacht tussen Annexatie en Restauratie

De annexatie van het Koninkrijk Holland bij het Franse rijk in 1810 leidde een onstuimige periode in voor de Nederlandse krijgsmacht. De krijgsmacht werd opgenomen in het Frans-keizerlijke leger en uitgezonden naar Spanje en Rusland. In het bijzonder de Russische veldtocht was desastreus; het merendeel van het Nederlandse contingent keerde niet terug. Zonder professioneel leger binnen de grenzen van Nederland, waren de Nederlandse opstandelingen gedwongen te rekenen op buitenlandse steun voor het afwerpen van het Franse juk in 1813-1814. Althans, zo luidt de huidige consensus.

Mijn presentatie heeft tot doel enkele hardnekkige misvattingen met betrekking tot de (rol van de) Nederlandse krijgsmacht in de periode 1810-1814 te rectificeren.

Allereerst, de opvatting dat het Nederlandse contingent verloren ging in Rusland. In de tweede plaats, zoals Britse en Duitse historici beweren, dat het oprichten van een nieuwe krijgsmacht bijzonder traag verliep. Daarentegen zal betoogd worden dat het Huis van Oranje een fundamentele rol speelde in de reorganisatie van de Nederlandse krijgsmacht, en dat deze krijgsmacht wel degelijk een rol speelde in de bevrijding van Nederland in 1813-1814.

Ten slotte zal worden betoogd dat de snelle en succesvolle reorganisatie van de Nederlandse krijgsmacht heeft bijgedragen tot de positie die Nederland innam in post-Napoleontisch Europa, dat van een territoriaal uitgebreid en versterkt Verenigd Nederland, buiten de invloedssfeer van de "grote machten".

THOMAS VON DER DUNK

Het Nederlandse koningschap als revolutionaire erfenis van Napoleon

Over de rol die de Napoleontische tijd heeft gespeeld in de manier van staatsvorming in Nederland en Europa, en de effecten die het Napoleon-tische systeem heeft gehad op de rol van de koning, het parlement, de cultuur en de wetenschap.

Het ontstaan van de Nederlandse monarchie valt niet los te zien van de devaluatie van het koningschap door de massale creatie van nieuwe koninkrijken door Napoleon. Ook de onze van 1813 vormt immers in velerlei opzicht de - slechts door de kortstondige inlijving door Frankrijk gescheiden - opvolger van het Koninkrijk Holland van Lodewijk Napoleon, waarbij de eerste Nederlandse dynastie - die der Bonapartes - voor de huidige - die van de Oranjes - werd ingewisseld. Tot de Franse Revolutie was het aantal koninkrijken in Europa zeer beperkt en was het vrijwel onmogelijk daaraan nog een nieuw toe te voegen. Dat recht kwam in beginsel slechts de keizer van het Heilige Roomse Rijk toe, die daarvan na de Middeleeuwen slechts eenmaal gebruik heeft gemaakt, door de creatie van het koninkrijk Pruisen in 1701.

Napoleon schopte in 1804, door zich eigenhandig naast de Rooms-keizer ook tot keizer te laten kronen, niet alleen de eeuwenoude Europese orde met slechts één keizer in de war. Door links en rechts voor familieleden nieuwe koninkrijken in het leven te roepen en die na een paar jaar even makkelijk op te heffen, zorgde hij tevens voor een enorme titelinflatie, waarvan ook Willem I uiteindelijk zou profiteren.

FRANZ LENSELINK

Delfzijl en het blijvende Franse garnizoen na 1813

Delfzijl staat bekend als de laatste plaats in Nederland die in 1814 werd bevrijd van de Franse bezetting. De verdedigers van de vesting verlieten hun bolwerk ruim zes weken nadat keizer Napoleon naar Elba was verbannen. Waarom duurde het zo lang? In de geschiedschrijving is het beeld opgeroepen van een wat onnozele vesting-commandant die lange tijd moeite had te geloven dat zijn keizer het veld had moeten ruimen. Maar wie belegerde wie eigenlijk? En was de aftocht van de bezetting een nederlaag of een overwinning? De overgave van Delfzijl wordt gezien als bevrijding van haar burgers. Maar wat veroorzaakte hun blijdschap? En tot slot: in de lange onderhandelingen over beëindiging van de vijandelijkheden leek 'eer' een belangrijke rol te spelen. Maar wie kon er het beste 'rekenen'? Achteraf gezien, had het Franse bezit van de vesting Delfzijl best 13 maanden langer mogen duren.

MART VAN LIEBURG

Lancet en scalpel als wapentuig. Over de militaire chirurgie van de Napoleontische oorlogen

De glorieuze wereld van grootse veldslagen en triomferende veldheren heeft een afschuwelijke keerzijde van dood en verderf, van verwonding en verminking, van butsen en bloedingen. In mijn voordracht zal ik een schets geven van de militaire chirurgie rond 1800, in het bijzonder als onderdeel van de Napoleontische oorlogen, en met een accent op de relatie met de geschiedenis van de militaire heelkunde in Nederland.

Wat was de rol van de militair geneeskundige op het slagveld en daarbuiten, voor welke opgave zag hij zich gesteld, met welke middelen beoefende hij zijn vak en hoe ontwikkelde zich deze tak van de genees- en heelkunde conceptueel, als medisch specialisme?

Napoleon heeft -in oneliner gesproken- de wereld veranderd, en dat geldt zeker ook voor de wereld van de militaire genees- en heelkunde.

AANMELDEN SYMPOSIUM: WWW.VEENKOLONIAALMUSEUM.NL

de erfenis van
NAPOLEON

SYMPOSIUM

Het Symposium wordt georganiseerd door:

Prof.Dr. Maarten Duijvendak, hoogleraar economische,
sociale en regionale geschiedenis bij de
Rijksuniversiteit Groningen

Dr. Tineke Looijenga, Research & Valorisation,
Rijksuniversiteit Groningen

Drs. Petra Maters, directeur Veenkoloniaal Museum Veendam
Burghardt Sonnenburg, M.A., directeur Heimatmuseum Leer.

Met dank aan:

B. Remkes, SNS Fonds Wildervank, Gasunie Zuidwending.

locatie: Cultuurcentrum van Beresteyn
Museumplein 5, 9641 AD Veendam